

TARIX

ЎЗБЕКИСТОНДА СОВЕТ ДАВЛАТИНИНГ АМАЛГА ОШИРГАН АГРАР СИЁСАТИ ВА УНИНГ МУАММОЛАРИ

Турсунов Сайпулло Нарзуллаевич

*Термиз давлат университети Жаҳон тарихи
кафедраси профессори, тарих фанлари доктори**e-mail: tursunovsafullo12@mail.ru**<https://orcid.org/0009-0005-2553-6164>**UDK: 94(575.1)*

Аннотация: Ушбу мақолада совет давлати томонидан Ўзбекистонда амалга оширилган аграр сиёсатнинг мазмуни, мақсадлари ва ижтимоий-иқтисодий оқибатлари тарихий манбалар асосида таҳлил этилган. Хусусан, қишлоқ хўжалигида колхоз ва совхоз тизимининг жорий этилиши, меҳнатга ҳақ тўлаш сиёсати, пахтачиликни мажбурий равишда ривожлантириш, қишлоқ аҳолисининг турмуш даражаси ҳамда ижтимоий таъминот масалаларига алоҳида эътибор қаратилган. Сурхондарё вилояти мисолида деҳқонларнинг меҳнат шароити, иш ҳақи, озиқ-овқат истеъмоли, хотин-қизлар ва болалар меҳнатидан фойдаланиш ҳолатлари очиқ берилган. Тадқиқот натижалари совет аграр сиёсати маҳаллий аҳолининг иқтисодий манфаатларига тўлиқ мос келмаганини, қишлоқ хўжалигининг бир томонлама хом ашё йўналишига мослаштирилганини кўрсатади.

Калит сўзлар: совет аграр сиёсати, Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги, колхоз ва совхозлар, пахтачилик, деҳқон меҳнати, иш ҳақи сиёсати, Сурхондарё вилояти, қишлоқ аҳолиси.

Аннотация: В данной статье на основе исторических источников анализируются сущность, цели и социально-экономические последствия аграрной политики, проводимой советским государством в Узбекистане. Особое внимание уделяется внедрению колхозно-совхозной системы в сельском хозяйстве, политике оплаты труда, принудительному развитию хлопководства, уровню жизни сельского населения и вопросам социального обеспечения. На примере Сурхандарьинской области

раскрываются условия труда деҳқан, уровень заработной платы, структура потребления продовольственных продуктов, а также масштабы использования труда женщин и детей. Результаты исследования показывают, что советская аграрная политика не в полной мере соответствовала экономическим интересам местного населения и была ориентирована на одностороннее развитие сельского хозяйства как сырьевой базы.

Ключевые слова: советская аграрная политика, сельское хозяйство Узбекистана, колхозы и совхозы, хлопководство, труд деҳқан, политика оплаты труда, Сурхандарьинская область, сельское население.

Abstract: This article analyzes the essence, objectives, and socio-economic consequences of the agrarian policy implemented by the Soviet state in Uzbekistan, based on historical sources. Special attention is paid to the introduction of the collective and state farm system in agriculture, wage policies, the forced development of cotton production, the living standards of the rural population, and issues of social welfare. Using the example of the Surkhandarya region, the study examines farmers' working conditions, wage levels, food consumption patterns, and the extensive use of women's and children's labor. The findings demonstrate that Soviet agrarian policy did not fully correspond to the economic interests of the local population and was primarily oriented toward the one-sided development of agriculture as a raw-material base.

Keywords: Soviet agrarian policy, agriculture of Uzbekistan, collective farms and state farms, cotton production, peasant labor,

wage policy, Surkhondaryo region, rural population.

КИРИШ (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Ўзбек тарихшунослигида аграр соҳасини мукамал ўрганишга ҳамда тарихий ҳаётни ҳолисона танқидий руҳда ёритишга оид илмий тадқиқот ишлари амалга оширилмоқда. Аграр соҳада катта тажрибага эга бўлган халқимиз қишлоқ хўжалигини ривожлантириш борасида катта тажрибани яратган бўлсада, бироқ совет ҳокимияти йилларда яратилган моддий бойликлардан манфаат топганлигидан тарих гувоҳлик беради.

Ўзбекистонда совет ҳокимиятини ўрнатилган дастлабки йилларда амалга оширилган аграр ислохотлардан мақсад ўзбек деҳқонига ўз меҳнати ҳамда кучи билан яратган маҳсулотларга иш ҳақи беришда энг паст тўловларини тақдим этган. Жумладан, бир кунлик ўртача меҳнат тўловини учдан бир қисмига ҳақ тўланган. Буни асосида маҳаллий деҳқонни савод даражасини пастлиги, тайёрлаган маҳсулотини нарх бўйича ўлчов қийматини билмаганлиги, белгилаган меҳнат соатига амал қилмасдан ортиқча 3-4 соат қўшимча бепул хизмат қилиб берганлиги деҳқон аҳлидан онгли тарзда яширилган. Республикада фаолият кўрсатган Марказдан келган аграр соҳа билан шуғуланадиган ходимларини маҳаллий аҳолини тилини, миллий эътиқодларини билмаганлиги, миллий камситилганлиги, маҳаллий ўзбек аҳолисини кадр қимматини паст тутганлиги, асосий ажратилган маблағлар иш ҳақиға эмас балки техника ҳамда деҳқончилик билан боғлиқ экинларни ҳамда донли, дуккакли донли экинларга сарфланганлиги, қишлоқ –хўжалик маҳсулотларига нисбатан давлат томонидан қўйилган нархларни сир тутганлиги, ушбулардан қолган маблағни қолдиқ қисмини деҳқонга иш ҳақи сифатида берилганлиги мунтазам “ёпиқ” ҳолда қайд этилган.

Шуни алоҳида таъкидлаш керак, Сурхондарё областида колхозчиларни ойлик билан таъминлашда СССР Министрлар Кенгашининг 1956 йил 6

мартдаги “Колхозчиларга ҳар ой аванс бериш ва колхозларда меҳнатга қўшимча ҳақ бериш тўғрисида”ги қарорига мувофиқ[1:452] 1958-йилга келиб Сурхондарё областидаги колхозларнинг даромадлари 91,8 миллион сўм, 1963-йилда 114,9 миллион сўмни ташкил этди, 1960-йиллар бошида Сурхондарё областидаги бакуват колхозлар меҳнатга пул билан ҳақ тўлашга ўтган бўлса-да, бироқ иш ҳақи ҳали ҳам асосан натура шаклида берилар эди[2].

МУҲОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Аграр сиёсатнинг асосий вазифаси маҳаллий аҳолини бир марказга жамлаб, уларни арзон меҳнат кучларидан фойдаланиш ҳамда маҳаллий деҳқонни қаттиқ назорат остига олишдан иборат бўлиб, бунинг учун Совет ҳокимиятини 1964-йил 12-мартдаги “Қолоқ колхозларнинг экономикасини кўтариш чоралари тўғрисида”ги қарори асосида Сурхондарё областида колхозчига 1-разряд учун 1 сўм 60 тийин, 2-разряд учун 1 сўм 85 тийин, 3-разряд учун 2 сўм 20 тийин, 4-разряд учун 2 сўм 50 тийин, 5-разряд учун 2 сўм 80 тийин ва 6-разряд учун 3 сўм 20 тийин кунлик иш ҳақи тўланиб[3], деҳқоннинг суткалик ер чопиқ қилиш нормаси 12 сотих бўлса, сувчининг бир суткалик иш нормаси 0,9-1,3 гектарни ташкил этган[4:4].

Сурхондарё областида қишлоқ-хўжалик маҳсулотларни эрта пишишини англаб етган совет давлати уларни қисман иш ҳақини ошириш ҳисобида 1966-йил 16-майдаги “Колхозчиларни ижтимоий ишлаб чиқаришни ривожлантиришдан моддий манфаатдорлигини ошириш тўғрисида”ги қарори асосида совет ҳукумати колхозчиларга ҳар ойда камида бир марта нақд пул билан ҳисоб-китоб қилиниб, меҳнатга ҳақ тўлашни жорий этишда совхоз ишчисининг иш ҳақи даражаси мезон қилиб олинди. Чунки, совхоз ишчисининг иш ҳақи барқарор эди. 1970-йилларнинг ўрталарида Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг 37 фоизини совхозлар ташкил қилар эди[5:467-491]. Колхозларда кафолатланган иш ҳақининг берилиши натижасида колхоз аъзоларининг даромади ошиб борди. Республикада қишлоқ

хўжалиги ходимларининг иш ҳақи саноат ишчиларининг иш ҳақидан анча кам кам эди. Масалан, 1965-йилда қишлоқ хўжалиги ходимларининг ойлик иш ҳақи ўртача 67,2 сўм бўлган бўлса, саноат ишлаб чиқариш ишчиларининг иш ҳақи 93,7 сўм ни ташкил этган[6:158]. 1968-йилда эса айрим саноат корхоналари ишчилари 122 сўмгача иш ҳақи олар эди[7:114]. Иш ҳақи оз бўлишига қарамай колхозчиларнинг иш вақти саноат ишчиларининг иш вақтидан кўп бўлиб, улар аксарият ҳолларда дам олиш кунлари ҳам дала ишларига жалб этилган.

Совет давлати деҳқондан пахта етказиб беришни талаб қилса-да, лекин унинг турмуш кечириш даражаси бўйича ғамхўрлик қилмади. Натижада деҳқон ердан совиб, узоқлаша бошлади, пахта етиштиришга иқтисодий фойда эмас, балки мажбурият сифатида қаралди. Деҳқончилик маданиятининг минг йиллик тажрибалари унутилди, ердан ҳосил олишнинг кимёвий усуллари авж олди. Қишлоқ хўжалигининг барча тармоқларида техникаларнинг кўплаб ишлаб чиқарилишига қарамай, механизациялаштириш жараёни орқага кетди. Масалан, 1980 йилда республикада етиштирилган пахта ҳосилининг 63 фоизи машиналарда терилган бўлса, 1985-йилга келиб бу 40 фоизга тушиб қолди[8:50]. Пахтага ишлов бериш ва териб олишда қўл меҳнатидан фойдаланиш кучайиб борди ва 80-йиллар охирида, область қишлоқ хўжалигида қўл меҳнатидан фойдаланиш ҳажми 86-88 фоизни ташкил этди[9:82].

Сурхондарё областада ҳам бутун республикада бўлганидек пахта теримига ҳар йили ўн минглаб ишчилар, хизматчилар, талабалар ва мактаб ўқувчилари жалб этилган. Теримга жалб этилганлар асосан Шеробод, Гагарин (ҳозирги Музработ), Ленин йўли (Қизирик) районларига тақсимланар, уларни асосан Термиз шаҳри, Сариосиё, Узун, Денов, Олтинсой ва Шўрчи районларидан келганлар ташкил этган. Ҳашарчилар теримга мажбуран жалб этилар, бу ҳол республика иқтисодиётига, ўқувчилар ва талабаларнинг билим олишига ва маънавий савиясининг ўсишига салбий таъсир кўрсатар эди.

Пахтани сотиш нархлари жуда паст бўлишига қарамай, республика раҳбарияти Марказ босими остида “пахтачилик Ўзбекистон қишлоқ хўжалик экинларини асосий тури эканлиги, барча меҳнаткашлар ўз вақтида “оқ олтин” етиштириш бўйича чора ва мажбуриятларини бажариши республиканинг интернационал бурчи эканлиги” ни аҳолидан талаб қилишда давом этаверди[10:122]. Халқ онига пахтачиликни ривожлантириш ва унинг ҳосилдорлигини ошириш Ўзбекистон меҳнаткашларининг моддий фаровонлигини оширишнинг асоси эканлиги, бу ўзбек халқининг барча халқлар билан “мустаҳкам алоқа” ва “бузилмас дўстлиги” ифодаси эканлиги сингдирилар эди.

Колхозчи ва совхоз ишчилари ойлик иш ҳақларида фарқ мавжуд эди. Масалан, Сурхондарё областадаги совхоз ишчилари йиллик 2338 сўм иш ҳақи олган ҳолда, колхозчилар 1592 сўм, яъни 746 сўм кам иш ҳақи олганлар. Қишлоқ хўжалигининг бошқа ходимларининг иш ҳақлари ҳам колхозчи ва совхоз ишчиларидан фарқ қилар эди. Масалан, 1975 йилда колхозчи ва совхоз ишчиларининг ўртача йиллик 1305 сўмни ташкил этган ҳолда, чорва ходимларининг ўртача иш ҳақи 1687 сўмни ташкил этган (2-иловага қаранг).

Қишлоқларда яшовчи аҳоли асосий озиқ-овқат маҳсулотлари истеъмоли бўйича шаҳардан орқада эди. Статистик маълумотларга кўра, 1980 йилларда Ўзбекистоннинг қишлоқ ҳудудларида гўшт маҳсулоти СССР бўйича ўртача миқдордан 5-6 баравар, творог, сут маҳсулотлари 3 баравар, тухум 3,5 баравар, картошка 4,7 баравар, балиқ ва балиқ маҳсулотлари 21,6 баравар кам истеъмол қилинган[11]. 1980-йилларнинг ўрталарида колхозчилар шаҳар ишчиларига нисбатан ёрма ва дуккакли маҳсулотларни 2,5 баравар картошка, сут ва сут маҳсулотларини 3 баравар кам истеъмол қилган[12:304]. Қишлоқ одамларининг истеъмолида нон, шунингдек ҳамирдан тайёрланган маҳсулотлар асосий ўрин тутган. Ўйиборли томони шундаки, шу даврда қишлоқ магазинларига ун маҳсулотларининг арзон ҳамда доимий

равишда етказилиб берилиши, шунингдек оилада болалар сонининг кўп бўлганлиги сабабли кишлоқ аёллари нон сотиб олишдан кўра уни уйда, тандирда пиширишган.

Сурхондарё областида жами 100 та оила иштирок этган сўровномада ўрганилаётган даврда даромадингиз асосан қаердан келар эди? деган саволга сўралганларнинг 46 фоизи ойлик иш ҳақидан, 31 фоизи томорқадан, 18 фоизи уйда чорва моллари боқиб сотишдан деб жавоб беришган. Томорқадан олган даромадингизни нималарга сарфлагансиз? деган саволга респондентларнинг 48 фоизи кунлик озиқ-овқатга, 23 фоизи тўй ва бошқа маросимлар ўтказишга, 6 фоизи автомобиль олиш учун сарфлаганини айтган[13].

Маълумки, совет даврида дала ишларида асосан хотин-қизлар ва болалар меҳнатидан фойдаланилган. 1970-йиллар охирида республика пахта майдонларида ишловчиларнинг 90 фоизини хотин-қизлар ташкил этганлиги бунга мисолдир[14:26]. Улар саратоннинг жазирама иссиғида ҳам, кеч кузнинг зах, изғиринли кунларида ҳам захарли химикатлар сепилган далада меҳнат қилганликлари эвазига арзимаган иш ҳақи олган. Масалан, 80-йиллар ўрталарида кишлоқ хўжалиги ишларида хотин-қизлар учун бир кунлик иш нормаси 3 куб метр ариқ қазиш, 15 сотих пахта майдонини ягона қилиш ёки 12 сотих ерни чопиқ қилганлиги учун уларга 3 сўм 67 тийин иш ҳақи тўланган[15].

1980 йилгача бўлган даврда қонунчиликка асосан бошқа ҳудудга кўчиб кетган колхозчиларга колхоз томонидан пенсия тўланиши тўхтатилар, бу ҳолат уларга ноқулайликларни келтириб чиқарар эди. Совет ҳукуматининг 1978-йил 6-июлда “Колхозчиларга пенсия тайинлашни яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ҳамда 1979 йил 1 сентябрдаги “Пенсионерларнинг халқ хўжалигида ишлашини моддий рағбатлантириш тадбирлари тўғрисида” ги қарорларига[16] асосан колхозчи пенсияга чиққан колхозидан бошқа ҳудудга кўчиб кетган тақдирда ҳам унга пенсия тайинланадиган ва тўлаб бориладиган бўлди. Ушбу қарор асосида 1980 йилнинг ўзида Сурхондарё

областьида пенсия олмаётган 448 нафар собиқ колхоз аъзоларига пенсия тайинланди[17:74].

Совет давлатида кўп болали оналарга давлат нафақалари берилиб, оилаларда бола сонининг кўп бўлиши турли йўллар билан рағбатлантириб борилди. Мамлакатда 1946-йилдан бошлаб оилада 10 ва ундан ортиқ фарзандли оналарга “Қаҳрамон она” медали жорий этилган бўлиб[18:6], 1986-йилгача республикада 100 мингдан ошиқ аёллар шу медал билан тақдирланди[19]. Бундан ташқари 5 ва ундан ошиқ фарзандли оналарга “Медал материнства”, “Материнства слава” медаллари берилган. Кўп фарзандлилиқ бўйича Сурхондарё областьи аҳолиси нафақат республикада, балки Иттифоқ бўйича олдинги ўринларда эди. Масалан, биргина 1976-1980-йил оралиғида областьнинг 40 минг нафар кўп фарзандли аёлларига орден ва медаллар, 3450 нафар аёлга “Қаҳрамон она” медали берилган бўлса, 1981-1985 йилларда бу рақам мос равишда 47434 ва 3152 нафарни ташкил этди[20].

1964-йилда қабул қилинган “Колхозчиларнинг пенсия ва нафақалари тўғрисида”ги қонун асосида ягона социал таъминот тизими жорий этилиб, колхозчилар учун пенсия олиш ҳуқуқи кафолатланди. Шунингдек, кўп болали оналар, ногиронлар ва боқувчисини йўқотган фуқароларга ҳам нафақалар жорий этилди. Ушбу тадбирлар вилоят кишлоқ аҳолисининг ижтимоий ҳаётини енгилаштириш ва турмуш даражасини оширишга хизмат қилди;

советлар даврида аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш ишида шахсий хўжаликларнинг муҳимлиги етарли даражада қадрланмади, бу соҳага доир давлат сиёсати беқарор бўлди, соҳанинг ривожини учун аниқ йўналиш ишлаб чиқилмади. Томорқа майдонларининг қисқартирилиши, солиқлар ва маҳсулотларни давлатга мажбурий топшириш иқтисодий манфаатдорликни пасайтирди. Бу нафақат шахсий томорқа хўжалиги, балки область умумий кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришига ҳам салбий таъсир кўрсатди.

1960-1980 йилларда вилоят қишлоқ ҳудудларида кўплаб уй-жойлар, маданий-маиший объектлар ва ижтимоий инфратузилмалар барпо этилди. Шунингдек, пахта майдонларини кенгайтириш ва янги ҳудудларни ўзлаштириш сиёсати натижасида аҳолининг кўчирилиши, янги посёлкалар ташкил этилиши ва "хутор" хўжаликларининг тугатилиши кўплаб салбий оқибатларга олиб келган. Шу билан бирга тадқиқ этилган йилларда область қишлоқларида электрлаштириш ва газлаштириш соҳасида ишлар амалга оширилиши қишлоқ аҳолисининг ижтимоий ҳаётни яхшилашда катта ўрин тутди. Бироқ қишлоқда газлаштириш ишлари секин олиб борилди ва якунига етказилмади.

Сурхондарё областьда қишлоқ уйлари газлаштириш ишлари 1950 йиллар охиридан бошланди. 1963 йил охирида областьда 2310 та хонадон, жумладан қишлоқ ҳудудларида 1140 та хонадон газлаштирилди (6-иловага қаранг). 1959-1965 йилларда республикада 1510 километрлик газ тармоқлари қурилди, 412 минг хонадон, 37 та шаҳар, 71 та район маркази, 208 та посёлка, 141 та совхоз, 237 та колхоз, 320 та саноат, 3500 та маиший хизмат кўрсатиш муассасалари ва 400 та қозонхона газлаштирилди[21].

Сурхондарё электр тармоқлари корхонаси 1965 йилнинг ўзида қишлоқ ҳудудларида жами 290 минг сўмлик қурилиш монтаж ишларини олиб борди. Жумладан, Денов районида 132 минг сўмлик, Термиз районида 57 минг сўмлик, Шўрчи районида 101 минг сўмлик маблағ қишлоқ ҳудудларини электрлаштириш учун ажратилди[22].

Қишлоқ ҳудудларининг электрлаштириш давлат ва колхоз маблағлари ҳисобидан амалга оширилди. 1968 йилга келиб областьда қишлоқларни электрлаштиришнинг 1-босқичи тугатилиб, 297 та трансформатор пункти, 641 километр узунликдаги 6-10 киловаттлик, 759 километр узунликдаги 0,4 киловаттлик энергия узатиш линиялари тортилди ва 74 та колхоз ва совхозлар ягона электр системасига уланди. 1968-йил областьда

биринчи бўлиб Шўрчи райони, 1969-йилда Сариосиё, Жаркўрғон ва Термиз районлари, 1970 йилда Шеробод, Бойсун ва Гагарин районлари тўлиқ электрлаштирилди[23:3]. Лекин электрлаштириш режаси асосан электр узатиш линияларининг колхоз ва совхозларнинг марказигача тортиб келинганлиги ҳисобига бажарилди, чекка ҳудудларни электрлаштириш ишлари 70-80-йилларда ҳам давом эттирилди.

СССР Министрлар Советининг 1988-йил февралдаги қарорига асосан аҳолини уй-жой билан таъминлашни жадаллаштириш ва бунинг учун уй қураётганларга 20 минг сўмгача ссуда берилиш жорий этилди. Районларда тузилган махсус комиссия орқали уй-жойга эҳтиёжи бўлган кишиларга ссуда берилган бўлса-да, лекин уй-жойига эҳтиёжи бўлмаган кишиларга ҳам ссуда бериш ҳолатлари мавжуд эди. Масалан, Гагарин районида 1988-1989-йилда 375 кишига ссуда берилган бўлса, улардан 105 нафарининг уй-жойга эҳтиёжи йўқлиги аниқланган. Олтинсой районида 10 нафар кишига берилган 43 минг сўмлик ссудалар бошқа мақсадларда ишлатилганлиги аниқланган[24]. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, қишлоқ ҳудудларида уй-жой ва бошқа маданий-маиший бинолар қурилишида область ўзига хос ўрин тутар эди. Чунки, республиканинг бошқа ҳудудларига нисбатан Сурхондарё областьда қишлоқ аҳолисининг сони шаҳар аҳолисидан анча кўп бўлиб, 1950-йилда жами аҳолининг 84,6 фоизини, 1989-йилда 80,6 фоизини қишлоқ аҳолиси ташкил этган эди[25:94].

Ўрганилган даврда уй-жой қурилишидаги муаммолардан бири қурилган уйларда санитария ҳолатларининг йўлга қўйилмаганлиги эди. Масалан, шу йилларда шаҳарларда 50 фоиз, район марказларида 25-30 фоиз атрофида чиқиндилар йиғилган ва йўқотилган бўлса, колхозлар ва совхозларда санитар тозалаш хизмати мавжуд бўлмаган. Шу йилларда республиканинг 14 та шаҳрида, Сурхондарё областининг Термиз ва Денов шаҳарларида канализация тизими мавжуд эди, холос[26:80].

СССР Министрлар Кенгашининг 1978-йил 1 июлдаги “Қишлоқда якка тартибдаги уй-жой қуришни янада ривожлантириш ва кадрлар қўнимлилигини мустаҳкамлаш” тўғрисидаги қарори асосида колхозларда уй-жой кооперативлари томонидан якка тартибдаги уй-жойлар ҳам қурила бошланди. Якка тартибдаги уйларнинг кооператив уйларга нисбатан афзалликлари кўп эди. Биринчидан, кооператив уйларнинг бошланғич бадали 30 фоиз бўлса, якка тартибдаги уй-жойларнинг бошланғич бадали 20 фоизни ташкил этган. Иккинчидан, якка тартибдаги уй-жой қурувчилар кооперативдагидек жамият тузиш, қарорлар чиқариш, ҳужжатлар расмийлаштириш каби ташвишлардан ҳоли бўлган. Якка тартибдаги уй-жой қуришга фақат колхоз аъзолари, совхоз ишчи-хизматчиларига рухсат берилган. Уй-жой қурилиши тугагач, дастлаб уй-жой смета қийматининг 20 фоизини, сўнгра қолган қийматини 20 йил мобайнида тўлаш бўйича хўжалик билан шартнома имзолаган. Бу уй-жойлар учун колхозчиларга бир оилага 0,08 гектар ер, суғорилмайдиган ерлардан 0,15 гектаргача ажратилган. Якка тартибдаги турар жойлар махсус давлат лойиҳаси бўйича қурилган[27].

Сурхондарё области 1964 йилда қабул қилинган “Колхозчиларнинг пенсия ва нафақалари тўғрисида”ги қонун асосида ягона социал таъминот тизими жорий этилиб, колхозчилар учун пенсия олиш ҳуқуқи кафолатланди. Шунингдек, кўп болали оналар, ногиронлар ва боқувчисини йўқотган фуқароларга ҳам нафақалар жорий этилди. Ушбу тадбирлар вилоят қишлоқ

аҳолисининг ижтимоий ҳаётини енгилаштириш ва турмуш даражасини оширишга хизмат қилди;

советлар даврида аҳолининг озик-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш ишида шахсий хўжаликларнинг муҳимлиги етарли даражада қадрланмади, бу соҳага доир давлат сиёсати беқарор бўлди, соҳанинг ривожини учун аниқ йўналиш ишлаб чиқилмади. Томорқа майдонларининг қисқартирилиши, солиқлар ва маҳсулотларни давлатга мажбурий топшириш иқтисодий манфаатдорликни пасайтирди. Бу нафақат шахсий томорқа хўжалиги, балки область умумий қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришига ҳам салбий таъсир кўрсатди.

ХУЛОСА (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Хулоса сифатида таъкидлаш керак, совет ҳокимияти Ўзбекистонда амалга оширган аграр сиёсатининг моҳияти фақат Марказни хом ашё маҳсулотлари билан таъминлаш мақсад қилиб олинган бўлиб, тоғ олди ва қадимдан мавжуд бўлган қишлоқларни ижтимоий-иқтисодий ривожланишига амалда ҳеч қандай ишлар амалга оширилмади. Шунини алоҳида қайд этиш керак, совет давлатининг янги ва бўз ерларни ўзлаштириш асосида олиб борган сиёсати асосан ўзлаштирилган ерларга кўчиб келган аҳолига қисман ижтимоий-иқтисодий ва маданий имкониятлар яратиб берилди. Чунки, ушбу янги ўзлаштирилган аҳоли мажбурий ҳолда кўчирилган бўлиб, уларнинг норзилиги кучайиб кетишдан совет ҳукумати сесканиб турганлиги бунга асос бўлган.

АДАБИЁТ ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. История колхозного права. Сборник законодательных материалов СССР и РСФСР 1917-1958. Том II. (1937-1958 гг.) – Москва: Государственное издательство юридической литературы. 1958. –Б. 452.
2. “Ленин байроғи” газетаси. 1965 йил 31 июль.
3. “Ленин байроғи” газетаси. 1964 йил 29 июль.
4. Қишлоқ хўжалиги ходимлари меҳнати гигиенаси. –Тошкент: Медицина, 1988. –Б. 4.
5. Rahman Khan A., Ghai D. Collective agriculture in Soviet Central Asia. World Development. Volume 7, Issues 4–5, April–May 1979, Pages 467-491.

6. Бекнозов Н. Аҳоли турмуш даражасининг ўсиши. –Тошкент: Ўзбекистон, 1985. – Б. 158.
7. Арутюнян Ю. Социальная структура сельского населения СССР. –Москва: Мысль, 1971. – Б. 114.
8. Обломуродов Н. Развитие аграрного производства Узбекистана 1971-1990 гг. Опыт, уроки, проблемы. Дисс. на соискание уч. степ. докт.ист.н. –Ташкент: УзАН институт Истории, 1994. –Б. 50.
9. Бобожонова Д. Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий муносабатлар. –Тошкент: Шарк, 1999. –Б. 82.
10. Ўзбекистон тарихи (1917-1991 йй). Иккинчи китоб. 1939-1991-йиллар. –Тошкент: O‘zbekiston, 2019. –Б. 122
11. “Правда Востока” газетаси, 1988 йил 12 март.
12. Мустабид тузумнинг Ўзбекистон миллий бойликларини талаш сиёсати: тарих шохидлиги ва сабоқлари (1965-1990-йиллар). –Тошкент: Шарк, 2000. –Б. 304.
13. 2023-yil oktabr-dekabr oylarida Surxondaryo viloyati qishloqlari aholisi orasida o‘tkazilgan ijtimoiy so‘rovnoma natijalari.
14. Ташбаева Т. Современная семья и семейный быт Узбекского сельского населения. Автореферат дисс. на соискание ученой степени докт.ист.н. Москва: РосАН, институт Этнология и антропологии. 1994. –С. 26.
15. “Ленин байроғи” газетаси. 1989 йил 5 апрель.
16. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 331-fond, 1-ro‘uxat, 144-ish, 77-varaq.
17. Сулаймонов Ҳ. Ривожланган социализм даврида Ўзбекистон колхозчи деҳқонлари моддий фаровонлигининг юксалиши. –Тошкент: Фан, 1985. – Б. 74.
18. Жалолова З. Ўзбекистонда хотин-қизлар соғлигини сақлаш. –Тошкент: Медицина, 1977. –Б. 6.
19. O‘zbekiston milliy arxivi, P-837-fond, 41-ro‘uxat, 705-ish, 45-varaq.
20. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 331-fond, 1-ro‘uxat, 153-ish, 45-varaq.
21. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 509-fond, 1-ro‘uxat, 25-ish, 51-varaq.
22. Surxondaryo viloyat davlat arxivi, 503-fond, 1-ro‘uxat, 127-ish, 8-9-varaq.
23. Ҳайтов О. ГОЭЛРО плани амалда. –Тошкент: Ўзбекистон, 1984. –Б. 3.
24. “Ленин байроғи” газетаси. 1990 йил 25 январь.
25. Холмуминов Х. Ўзбекистоннинг жанубий вилоятларида тарихий-демографик жарайонлар. –Тошкент. 2011 –Б. 94.
26. Тажимирзаев Е. XX асрнинг 60-80-йилларида Фарғона водийси қишлоқлари аҳолисининг кундалик ҳаёти: Тарих фан. бўй. фал. док. (PhD) дисс. –Андижон. 2020. –Б. 80.
27. “Ленин байроғи” газетаси, 1986 йил 21 январь.